

A magyar katonai közigazgatás elvei és szervezete a visszatért területeken 1938-1941

A magyar politikai vezetés legfontosabb feladata volt, hogy a visszatért területeket – katonai közigazgatás végrehajtó szervezetén keresztül – „szellemileg és anyagilag a Szent Korona testébe mielőbb szervesen beillessze.” Így a „katonai közigazgatás nem öncél, hanem az állami akarat gyorsabb érvényesülési formája. A cél csak az lehet, hogy a visszatért területek mielőbb szerves részét képezhessék az anyaországnak.”¹

A katonai igazgatás mindig nehezebb keretek között működött, mint a polgári közigazgatás, mert rendkívüli körülmények között első feladata a rendes polgári élet menetének gyors biztosítása alkotta. Ez nehéz feladatnak bizonyult különösen akkor, ha a terület birtokbavétele harccal történt, mint a Délvidéken is, mert a rendes polgári életlehetőségek biztosítását - legalább is az első időszakokban - alá kellett rendelni a másik nagy feladatnak, a hadviselés érdekeinek.²

A katonai közigazgatás ezt a kettős feladatot csak akkor tudta igazán megoldani és kielégítően biztosítani, ha a birtokba vett területen a mindennapi élet zavartalan menetét már helyreállította. Ezt elérni nehéz feladat volt, mert a katonai közigazgatás általában olyan területre vonult be, ahol az állami élet szervezett működése átmenetileg szünetelt vagy teljesen megszűnt, tehát az új magyar közigazgatási rendszer teljes berendezését előlről kellett felépíteni.³

A katonai közigazgatás szervezeti felépítése főszabályának mindig azt tekintették, hogy az ott talált közigazgatási rendszerbe lehetőleg az első időben beilleszkedjék.⁴

A katonai közigazgatás rendszere felépítése, általában a talált állapotokhoz igazodott, még akkor is, amikor a történelmi Magyarországhoz tartozó területrészekben működött. A csendőrség, a rendőrség teljesen azonos szervezet szerint kerül beállításra, úgyszintén a posta és vasút, valamint általában mindaz, ami a magyar állami élet megnyilvánulását jelentette.⁵

A helyi adottságokhoz akkor is alkalmazkodtak, amikor az idegen állam közigazgatásának szerveit ideiglenesen átvették ugyan, de katonai felügyelet alatt tartja. Így lehetett elérni azt, hogy a katonai közigazgatás gyorsan működőképes legyen az idegen államtól visszaszerzett területek életében.⁶

A Legfelső Honvédelmi Tanács működését békében előkészítő Vezértitkárság feladata volt, az előkészítő munka.⁷ A rendelkezésre álló igen rövid idő ellenére a tárcák érdekeit mindig összhangba tudta hozni a honvédelmi érdekekkel. Így megteremtette a Honvéd Vezérkar főnöke számára azokat az alapokat, melyekre a magyar katonai közigazgatási rendszer felépült.

A magyar katonai közigazgatást, a külön rendeletekben meghatározott keretek között, a Legfelső Honvédelmi Tanács irányelvei alapján a Honvéd Vezérkar főnöke az 1913. évi XLIII. törvénycikkbe foglalt hágai egyezményben lefektetett hadijog rendelkezéseinek figyelembe vételével irányította.⁸

Központi szervezete Budapesten a szállásmesteri csoport volt. Ez a Honvéd Vezérkar főnökétől kapott utasítások alapján a végrehajtás elvi alapját teremtette meg. Általános érvényű alapvető rendelkezéseit az alárendelt szerveknek katonai közigazgatási parancsokban adta ki, irányította és egyben a jogszabályalkotást is előkészítette.⁹ **(I. sz. melléklet)**

A keleti és erdélyi területek katonai közigazgatásának szervezetében a katonai közigazgatása három fokozatú volt: járási (városi), vármegyei katonai parancsnokságok és a hadsereg katonai közigazgatási csoportja működött. A harmadfokú katonai közigazgatási hatóság szerepét a honvéd vezérkar főnökének szállásmesteri csoportja töltötte be. Belső szervezetében a különböző polgári hatóságok rendelkezési jogát minden járás területén a járási, városokban a városi katonai parancsnok személyében egyesítette. A szükséges polgári szakszerűséget megfelelő szakemberek beosztása révén a vezetés biztosította.¹⁰ **(II. sz. melléklet)**

Az alsóbbfokú közigazgatásnak azok a szervei, amelyek a dolog természetéből kifolyóan szervezeteikben nem egyeztek a járások területi beosztásával, nem kerültek az elsőfokú katonai közigazgatási szervekhez, hanem a másodfokú hatósághoz kaptak beosztást.¹¹

Néhány példával támasszuk alá ez elmondottakat. Erdélyben a román nyersolajbőség következtében az üzemekben, sőt a magánlakásokban is inkább az igen olcsó pakurával fűtöttek. A főhatalom változásakor a katonai közigazgatásnak nemcsak új tüzelőanyagokról (szén, benzin) kellett gondoskodnia, hanem szorgalmaznia kellett a kályhák, kazánok stb. tűzszekrények átalakítását is.¹²

Az iparosok, a kereskedők a megszokott beszerzési forrásaitól elszakítva átmenetileg tehetetlenek voltak, ezért a katonai közigazgatásnak kellett az új gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok felvételét előkészíteni.¹³

1940 őszén a négy székely vármegyével az összeköttetést sokáig egy szál távírókábelrel és egy nagyon rossz úton bonyolódott le. Emellett ez a négy megye az elsőrendű közszükségleti cikkekben hi-

ányt szenvedett. A havazás megindulása előtt sürgősen odaszállítottak 4 200 tonna búzát, 3 000 tonna kukoricát, 1 850 tonna benzinszeszt, 1 400 tonna petróleumot, 236 tonna egyéb árut, összesen 10 686 tonnát, hogy a téli hónapokban a közellátását megoldja. A szállítás megszervezése szintén katonai közigazgatási feladat volt. 450 katonai tehergépkocsit vetettek be műszaki személyzettel a feladat megoldására. A szállításban nagy nehézséget okozott az, hogy minden anyagot Besztercén gépkocsira, Szászrégenben azután újra vasúti kocsiba kellett átrakni.

A katonai közigazgatás adminisztrációját tekintve Erdély vonatkozásban összesen 49 katonai közigazgatási parancs jelent meg 212 oldalon. Ezt elosztó szerint esetenként 350 szerv és parancsnokság kapta meg. Ezek melléklete 33 különböző hirdetmény volt, amely 800 000 példányban 3 nyelven jelent meg. Ez 3,5 millió mellékletével 110 tonnát, vagyis 43 tehergépkocsi rakományt tett ki. A szállásmesteri csoport 10 000 ügyszeret intézett el.¹⁴

A **Délvidék** visszatérésekor – a tapasztalatok alapján – a vezetés csak a járási (vármegyei, városi, törvényhatósági városi) szervezetet tartotta meg, mint elsőfokú hatóságot. A közvetlen végrehajtás másodfokú szerve a jugoszláv volt báni hatáskörnek megfelelően első időben Szabadkán, később Újvidéken települt déli-hadsereg katonai közigazgatási csoportja volt. Ez alkalommal vármegyei katonai parancsnokságok nem működtek, ezért a területi beosztás alapján felépülő polgári szervek közegei a deli hadsereg katonai közigazgatási csoportjához kerültek beosztásra.¹⁵ (III., IV. sz. melléklet)

A Honvéd Vezérkar főnökének közölni kellett azokat az irányelveket, amelyek szabályozták a lakossággal és a volt jugoszláv tisztviselőkkel való bánásmódot. Szabályokat hoztak az internálásokra, a sajtóügyekre, iskolaügyekre, egyesületi és gyülekezési jogra, a közéletmezésre, közellátásra, a menekültekkel való bánásmódra, a hajtási irányra, a nyári időszámításra stb. Bevezették a katonai bíraskodást, meghatározták a volt trianoni országhatár átlépésének feltételeit. Rendezték az ipari és kereskedelmi, valamint az árkérdést. Megszervezték a polgári gépkocsi-forgalmat és üzemanyag ellátást. Megteremtették a katonai közigazgatás pénzügyi alapját. Rögtön hozzáfogtak a terület közbiztonsága érdekében a csetnik-szervezet kemény kézzel való felgöngyölítéséhez, a beköltözött idegenek kiutasításához. Az üresen maradt területen a termelés folytonosságának biztosításához. Így jutott a katonai vezetés oda, hogy kezdeményezze és előterjessze a kormánynak a bukovinai székelyeknek eredményes, szervezett, gyors hazatelepítését a Bácskába, valamint a környező államokból – így elsősorban a volt Jugoszláviából – az eddigi kintlévő magyarságnak akár független, akár népcseré keretében való szervezett hazatérését.¹⁶

A visszafoglalt Délvidékkel kapcsolatban megjelent 86 katonai közigazgatási parancs 306 oldal terjedelemben 165 darab melléklettel. Ezeket 134 parancsnokság és szerv kapta meg. Kiadásra került: 56 különböző hirdetmény négy nyelven 310 000 példányban. Ezek mellékletét 1 850 000 darab különféle nyomtatvány és segédlet képezte. A hirdetmények és nyomtatványok stb. 40 tonna súlyt képviseltek. A szállásmesteri csoport összesen 11 631 ügyíratot intézett el. Egy-egy járási (városi) katonai parancsnokság ügyforgalma általában 3-5 000 ügyszeret tett ki.

A katonai közigazgatás alatt működő propagandaszolgálat keretében kiadásra került 674 915 darab különféle propaganda plakát, könyv, folyóirat, füzet és röpirat négy nyelven. 4 000 darab nemzeti zászló, 20 000 darab papírzászlócska, 54 000 darab nemzeti színű kokárda szétosztása, továbbá 25 000 darab nemzeti zászlónak a Hangya Szövetkezet útján mérsékelt áron való forgalomba hozatala szintén a propagandaszolgálat feladata volt.

A sajtószolgálat keretében a szállásmesteri csoport leadott 124 sajtóközleményt. A fővárosi sajtó 21 napilapja a Délvidékről összesen 3 225 cikket, hírt és kommunikét közölt.¹⁷

A katonai közigazgatás mindezeket a feladatokat, amely magában foglalja a polgári közigazgatás minden ágát, annak – nagy és begyakorlott – személyi és anyagi szervezete nélkül. Ismeretlen körülmények között végezte nehéz feladatát, melyet rögtönzött, – kezdetben még össze sem dolgozott – személyzettel oldott meg.¹⁸

A katonai közigazgatás számára létrehozott szabályzó elsősorban pedig a visszatért területek helyzetét taglaló értékelő összegzéseket, a bevonuló magyar haderő mellett érkező rendvédelmi testületek is jól tudták alkalmazni. A határőrök majd határvadászok – akik az új határvonalat szállták meg – alapvetően ezekből az okmányokból tájékozódtak. A határőr alakulatoknak különösen nagy szükségük volt a helyismeretre, nem csupán a feladatuk jellegéből fakadóan, hanem azért is mert amíg a műszaki alakulatok – akár több éves munka eredményeként – nem hozták létre elhelyezési körleteiket, provizórikus szálláshelyeken laktak, a lakosság épületeit is igénybe véve.¹⁹

A katonai közigazgatás mérlege

A visszatért területeken bevezetett magyar katonai közigazgatás a polgári magyar állam berendezkedés új intézménye. Szervezetének és működésének irányelveit a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács – a Felvidéken és Kárpátalján alkalmazott, inkább szükségszerű, mint rendszeres katonai közigazgatás tapasztalatainak figyelembevételével – dolgozta ki.²⁰

Feladatát teljesítette, hiszen Kelet-Magyarországon és Észak-Erdélyben három hónap alatt, a Délvidéken pedig négy hónap alatt olyan helyzetet teremtett, hogy a polgári közigazgatás bevezetésének nem volt akadálya.²¹

Azonban a közigazgatásban résztvevő elméleti és gyakorlati szakemberek részéről nagyon sok kifogás érte a katonai közigazgatás intézményét. Ezek szubjektív és objektív okokra épültek. A legfontosabb objektív ok az volt, hogy a katonai közigazgatás szervezete közigazgatásban járatlan katonai előjárókra volt felépítve és nem szakemberekre. Ezt nem befolyásolta a beosztott polgári szaktisztviselők szerepe sem, mert befolyásukat nem tudták kellően érvényesíteni. Vagyis a katonai hatóságok mindig azokban az esetekben hibáztak, amelyekben a polgári tisztviselőket nem hallgatták meg, vagy tanácsaikat nem követték.²²

A katonai közigazgatás kialakult szervezete, amely a katonai és polgári szervek együttműködésére épült nem volt a leghatékosabb megoldás. Ezért szubjektív okként jelentkezett az, hogy a feltétlen engedelmisséget követelő és ellentmondáshoz nem szokott katona nem vette komolyan a polgári előadó véleményét, aggodalmait inkább „üres paragrafusragásnak, céltalan jogászkodásnak”, mint komoly tanácsnak minősítette. A polgári előadók viszont szakmai önérzetből és sérelemből fakadó féltékenységgel és nagyobb szakmai tapasztalatból következő kritikával kísérték a katonai parancsnokok intézkedéseit. Ezek az ellentétek végigkísérték az egész katonai közigazgatás működését.²³

A közigazgatással foglalkozó elméleti szakemberek felvetették azt, hogy a Magyar Királyi Honvédség keretén belül katonai közigazgatási alakulatokat szervezzenek, amelyek a katonai és közigazgatási követelményeket és kívánalmakat egyaránt kielégítik. Amelyeknek tisztikarát különleges közigazgatási kiképzésben részesíteti tényleges tisztek és a polgári életben közigazgatási pályán működő tartalékos tisztek alkotnák.²⁴

A katonai közigazgatás működésének fogyatékoságai abból a tényből fakadtak, hogy működésének irányelvei nagyon széles körben mozogtak. Bármennyire is helytálló elgondolás volt az, hogy a rendkívüli körülmények között működő katonai közigazgatásnak lehetőleg minél szabadabb kezet kell biztosítani, mégis a közigazgatási intézkedések vitathatatlan helyességéhez fűződő közérdek – különösen a megszállt területek jogszabályainak hatályban tartása, a hazai jogszabályok bevezetése, a jogorvoslati lehetőségek alkalmazása tekintetében – lényegesen pontosabb szabályozást követeltek meg. A katonai közigazgatás irányelvei például megmondták, hogy ki lássa el a rendőri büntetőbírói teendőket, de nem határozzák meg a lényegesen súlyosabb jogkövetkezményekkel járó teendőket végző anyakönyvvezető személyét. A katonai közigazgatás működésének hiányos szabályozását az irányelvek elkészítésére fordított rendkívül rövid idő indokolta.²⁵

A katonai közigazgatás szervezetét fennállásának rövid ideje alatt állandóan egyszerűsítette. Erdélyi szereplése alatt a hadseregparancsnokságok számát háromról egyre csökkentette. A Délvidéken az Erdélyben szerzett tapasztalatok alapján a vármegyei szintet teljesen elhagyta. Azonban érdekei is voltak, mert a katonai közigazgatásnak három hónapi tapasztalat elég volt ahhoz, hogy a törvényhatósági joggal felruházott és a megyei városok jogállása tekintetében fennálló indokolatlan különböztetést elvesse. A polgári közigazgatás 1886 óta nem volt képes a megyei városokat a vármegye idejét múlt gyámkodása alól kivonni.²⁶

A fővezérség által a katonai közigazgatás szervei részére kiadott kimerítő tájékoztató segédletek a közigazgatási adattárak szerepét töltötték be. Ezeket a polgári közigazgatásban évekkel ezelőtt tervezték, de nem valósították meg.²⁷

A katonai közigazgatás megvalósította az egyfokú fellebbezteli rendszert, ami polgári közigazgatásban nem volt, de állandóan beszéltek róla. A szakemberek elismerték, hogy a katonai közigazgatás – a modern szervezni elveknek megfelelően nagyon helyesen – különbséget tesz ügyintéző és kormányzószervek között. Az egyes ügyek intézése a hadseregparancsnokságoknál az esetek túlnyomó részében véget ért, így a legmagasabb rangú katonai közigazgatási szerv egész teljesítőképességét a közigazgatás legfelsőbb irányítására fordíthatta. A Délvidéken szerzett tapasztalatok pedig csak alátámasztották azt a korábbi elgondolást, hogy az ügyintézés a másodfokú katonai közigazgatási hatóságoknál véget érjen. A polgári közigazgatás reformján dolgozó szakemberek szintén szerették volna tehermentesíteni a kormányhatóságait, hogy csak irányítsanak. A fővezérség szállásmesteri csoportján

belül működő katonai közigazgatási elvi osztály pedig a közigazgatási vezérkar intézményét töltötte be, amiért a közigazgatási reformerek irigykedtek.²⁸

Összességében a magyar katonai közigazgatás speciális körülmények között működve rövid idő alatt beintegrálta az ország közigazgatásában a visszatért területeket, a törvény és jog szellemében. Olyan szervezeti és irányítási elveket valósított meg melyeket a polgári magyar közigazgatás reformjárt küzdő elméleti és gyakorlati szakemberek elismerését is kivívta.

Jegyzetek:

- ¹ MÁRTONFFY Károly (szerk.): *A korszerű közszolgálat útja* (A közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai) 1., 2., 7., 9. (A mai magyar honvédelmi igazgatás) 13., 14., 15., 16., 17. kötete. Budapest, 1936-1944.
- ² STEUER György: *Közéleti feladataink a Délvidéken*. Budapest, 1943, sn.
- ³ EREKY István: *A modern magyar közigazgatás kialakulása 1942*. Budapest, 1942. sn.
- ⁴ BENISCH Artúr: *Magyarország közigazgatási beosztása 1939*. Budapest, 1939, sn. /A korszerű közszolgálat útja 14./
- ⁵ KOVÁCH Lajos (szerk.): *A gyakorlati közigazgatási vizsga kompendiumai*. 1-23. kötet. Budapest, 1938-1944, sn.
- ⁶ FARKAS Ferenc: *Katonai közigazgatás, IX. közigazgatási tanfolyam előadásai*. Budapest, 1943, sn.
- ⁷ PARÁDI József (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris, 185-187. p.
- ⁸ KISS István: *A közigazgatási adattárak. Általános közigazgatási és katonai tudnivalók* Kolozsvár, 1943, /Dolgozatok a közigazgatási reform köréből 42./
- ⁹ POHL Sándor: *A magyar közigazgatás szervezete*. Budapest, 1941, Magyar Közigazgatási Intézet.
- ¹⁰ POSTA Péter: *A modern közigazgatás alapjai*. Budapest, 1941, Magyar Közigazgatási Intézet.
- ¹¹ SÁGHY Ferenc: *Közigazgatási Enciklopédia*. Budapest, 1932, Magyar Közigazgatási Intézet.
- ¹² SORBÁN Jenő: *A megújított magyar közigazgatás*. Budapest, 1941, Magyar Közigazgatási Intézet.
- ¹³ LANTOS Lajos Béla: *Polgári kötelességeink a honvédelmében*. Budapest, 1943, sn.
- ¹⁴ ASZTALOS Miklós: *A visszacsatolt erdélyi részek bekapcsolása a magyar életbe*. Budapest, 1942, sn.
- ¹⁵ Nemzetvédelem, országvédelem. Budapest, 1943, sn.
- ¹⁶ RAICS Károly: *Polgári társadalom és a hadsereg*. Budapest, sa., sn.
- ¹⁷ VARGHA Gábor: *Magyarország közigazgatási viszonyai földrajzi szempontból. Segédlet a katonai közigazgatási szolgálat ellátására a visszafoglalt Dél-magyarországi területeken I.-II.* Budapest, 1942, sn.
- ¹⁸ HORVÁTH Kálmán: *A csapattisztek gazdaság-közigazgatási kötelemei és felelősége*. Budapest, 1939, HM.
- ¹⁹ PARÁDI József: *A Magyar állam határőrizete 1920-1941*. Kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1990.; Idem (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.
- ²⁰ MÁRTONFFY: op. cit.
- ²¹ *Dolgozatok a közigazgatási reform köréből. Magyary Zoltán emlékkönyv 1940*. Budapest, 1940, Magyar Közigazgatási Intézet.
- ²² MAGYARY Zoltán: *Magyar közigazgatás*. Budapest, 1942, Magyar Közigazgatási Intézet.
- ²³ Utasítás a m. kir. belügyminiszter vezetése és felügyelete alatt álló közigazgatási hatóságok és egyéb szervek országmozgósítási szervezetének kiépítése tárgyában. Budapest, 1941, BM.
- ²⁴ Példaként a német katonai közigazgatási alakulatok szervezetét és teljesítményét hozták fel. A német katonai közigazgatás (Militärverwaltung, Kriegsverwaltung) önálló csapattest volt, jelvényekkel és külön rangjelzésekkel (Kriegsverwaltungsassessor, Oberkriegsverwaltungsrat, Kriegsverwaltungsabteilungschef, Kriegsverwaltungschef).
- ²⁵ BENKE József: *A magyar hadügyi közigazgatás alapelemei*. Budapest, 1925, sn.
- ²⁶ KARAY Kálmán: *Katonai közigazgatásunk vázlata, IX. közigazgatási tanfolyam előadásai*. Budapest, 1943, sn.
- ²⁷ 8.500/1940 HM.r. Kártérítés a honvédelmi szolgáltatásokért.
- ²⁸ *A magyar közigazgatás szaknaptára és tisztii címtára 1942-1943*. Budapest, 1942-1943, sn.

Glosszárium

1. A polgári közigazgatás katonai jellegű feladatai

A polgári közigazgatás feladata a honvédelmi törvényből vagy más jogszabályból következő minden rendelkezések betartásának ellenőrzése, hogy már békében megteremtse azokat a feltételeket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a honvédség, békefeladatát teljesíteni tudja. Ezt egyes közigazgatási reformerek ezt katonai közigazgatásnak is nevezték

Legfontosabbak ebből a szempontból a honvédelmi törvénynek a honvédelmi szolgáltatásokra vonatkozó rendelkezései. Ezek a népesség nyilvántartásával (amely e vonatkozásban már a születés és anyakönyvvezetését jelenti) kezdődnek és a folytatódnak a katonai elő- és utóképzés szervezetével (levente- és lövészintézmények), az állítási kötelezettséggel, sorozással (hadkiegészítés), valamint a békeszolgáltatásokkal (például beszállásolás), és a természetbeni szolgáltatásokkal (például helyi fuvarok), a gépművek évenként történő megvizsgálásával, a ló- és járműösszeírással, a ló- és gépjármű igénybevitelével. A békeállapotról a háborús állapotra való átmenettel kapcsolatos közigazgatási közreműködéssel (például: a bevonulást, készséget fokozó közigazgatási, közrendészeti, stb. rendelkezések kiadásával) a légvédelmi „gondoskodással”, a honvédelmi munkakötelezettséggel és végül egyéb mozgósítással, kapcsolatos szaktevékenységgel, mint például a háborús élelmezés, a közellátás megszervezésével. Ezen feladatokat részben polgári közigazgatási tevékenységek is, ezért nagyrészüket a közigazgatási szervek a honvédség kirendelt szakembereinek bevonásával már békében előkészítik, illetve ellátják. A feladatok ellátása a honvédség életképes működését biztosítja.

2. Honvédelmi igazgatás

A honvédelmi igazgatás az állami közigazgatásnak egyik ágazata, amely a honvédség belső közigazgatása, a katonai szervezet megteremtését, fenntartását és életműködését hivatott biztosítani. Ezért az állami közigazgatással sok hasonlóságot mutat, de természetesen a honvédség és az állami közigazgatási apparátus arányainak megfelelően, a honvédség belső közigazgatása kisebb mértékű. A honvédség belső közigazgatása az állami élet minden vonatkozására kiterjed, kivéve általánosságban a

házassági és magánjogi kérdések elbírálását. Minden más közigazgatási természetű ügyet a honvédség saját keretén „kebelén” belül képes elintézni.

3. Katonai közigazgatás

Katonai közigazgatáson - a tárgyalt időszakban, és a két világháború között - a mindennapi nyelvben többféle adminisztratív funkciót értek. Általánosságban katonai közigazgatásnak nevezték a „nemzetvédelmi” feladatokat megoldó közigazgatást, melyet az Osztrák-Magyar Monarchia közös védelmi kötelezettsége idején hadügyi közigazgatásnak is neveztek. Az önálló magyar haderő felállítása óta pedig honvédelmi közigazgatásnak hívták. Ez az általános közigazgatás egyik szakága, mint például a kulturális igazgatás. Katonai közigazgatás kifejezésével jelölték meg polgári közigazgatás katonai jellegű feladatait és a honvédelmi közigazgatást is.

Hivatalosan katonai közigazgatásnak nevezik a hadrakelt sereg által olyan hadműveleti területeken kifejtett közigazgatást, ahol a polgári közigazgatás az ellenséges behatások folytán, a hadviselés érdekei, vagy más okok miatt nem működhet. Vagyis a katonai közigazgatáson a Magyar Királyi Honvédség szervei által a hadműveleti területen kifejtett általános és szakigazgatási tevékenységet értünk. Továbbiakban mi is ilyen értelemben használjuk.

A katonai közigazgatás területi szempontból az ország határán belül, vagy azon kívül fekvő hadműveleti területekre terjedhet ki. Az ország határán belül olyan területeken kerül alkalmazására, ahol a magyar polgári közigazgatás az ellenség tevékenysége következtében már nem képes működni. Az ország határán kívül olyan területeken működik, ahol a magyar polgári közigazgatás az ellenség behatásai következtében még nem tud működni, vagy megszervezésére még nem került sor.

A katonai közigazgatás szervezetét és hatáskörét tekintve, szükségszerű és rendszeres lehet. A szükségszerű katonai közigazgatás a rendszeres katonai közigazgatást megelőzi, akkor működik, amikor a rendszeres katonai közigazgatást még nem szervezték meg. A szükségszerű katonai közigazgatás átmeneti állapot a polgári közigazgatás megszűnésétől a rendszeres katonai közigazgatás felé, mint amilyen átmeneti jellegű maga a rendszeres katonai közigazgatás is a szükségszerű katonai közigazgatás és az újra működő polgári közigazgatás között.

A hadműveletekkel kapcsolatos katonai közigazgatás békés megszállással birtokbevett területeken is alkalmazható, azonban szervezetének és működésének irányelvei ez utóbbi esetben is többé-kevésbé módosulnak.

4. A szükségszerű katonai közigazgatás

A szükségszerű katonai közigazgatásnak nincs önálló szervezete, feladatait, a hadműveleteket irányító katonai alakulatok, csapatvezetők parancsnokai látják el. A hadműveleti egységek parancsnokait ebben a feladatkörben megfelelő számú tartalékos tiszt segíti, akik a közigazgatási feladatokban gyakorlattal rendelkeznek és a polgári életben ezen a pályán működtek.

5. A rendszeres katonai közigazgatás

A rendszeres katonai közigazgatásnak önálló szervezete van, melynek élén, az alsó fokon a hadműveleti egységektől független katonai közigazgatási parancsnokok felsőfokon pedig a magasabb hadműveleti egységek parancsnokai állnak. A rendszeres katonai közigazgatás szervei: a járási és városi katonai parancsnokok, a vármegyei katonai parancsnokok és a hadsereg (önálló hadtest) parancsnokok. A rendszeres katonai közigazgatást a fővezérség irányítja. A rendszeres katonai közigazgatás szervezetének területi beosztása a lehetőséghez képest a hadműveleti terület polgári közigazgatási hatóságainak területi szervezetéhez igazodik.

6. A járási katonai parancsnok

A járási katonai parancsnok elsőfokú katonai közigazgatási hatóság. A katonai közigazgatás terén betöltött szerepe a polgári közigazgatásban a főszolgabíró hatáskörének felel meg. Hatásköre azonban ennél jóval tágabb, mert nemcsak az általános igazgatásra, hanem az igazságszolgáltatás kivételével a szakigazgatás valamennyi ágára kiterjed és bizonyos fokig magában foglalja a községi helyhatóság hatáskörét is. A járási katonai parancsnok általában eljár mindazokban az ügyekben, amelyeket a katonai közigazgatás területén hatályukban fenntartott jogszabályok a járási hatóságok hatáskörébe utalnak. Gyakorolja a rendőrhatalósági jogkört és végül eljár mindazokban az ügyekben, amelyeket a katonai közigazgatás alatt kiadott rendeletek külön hatáskörébe utalnak. A járáshoz tartozó községeket továbbra is a jegyző vezeti, de a katonai parancsnok személyes és közvetlen irányítása alatt, utasítása szerint. A járási katonai parancsnokok rendszerint a honvédség törzstiszti karából kerülnek ki, helyettesítésüket rendszerint tartalékos tisztek látják el. Katonai vonatkozású tennivalóik ellátására egy vagy több segédtsízt áll rendelkezésükre. A parancsnokság anyagi ellátását e célra kirendelt gazdasági tiszt végzi. A járási katonai parancsnokok közigazgatási személyzetéhez közigazgatási előadók és különböző szakközegek tartoznak. A közigazgatási előadók kirendeléséről a belügyminiszter gondoskodik. A szakközegeket az illetékes szakminiszter rendeli ki. A közigazgatási előadók rendszerint a vármegyei fogalmazási tisztviselők sorából kerülnek ki.

A szakközegek a következők: közegészségügyi előadó (magyar királyi tisztiorvos), pénzügyi előadó (magyar királyi pénzügyi fogalmazó), pénzügyőri előadó (magyar királyi pénzügyőri felügyelő), gazdasági előadó (magyar királyi gazdasági felügyelő), erdészeti előadó (magyar királyi erdőmérnök), állategészségügyi előadó (magyar királyi állatorvos) és tanügyi előadó (magyar királyi tanügyi fogalmazó). A közbiztonsági szolgálatot a járási parancsnokság területén a magyar királyi csendőrség valamely alakulata látja el, amellyel szemben a járási katonai parancsnok ugyanazt a hatáskört tölti be, amit a polgári közigazgatásban a járási főszolgabíró gyakorol. A közigazgatási előadók és szakközegek feladata, hogy a katonai parancsnok intézkedéseit (határozatait) előkészítsék, a vonatkozó tervezeteket kidolgozzák és általában a közigazgatási tennivalókat szakszerűen előkészítsék. A katonai parancsnok intézkedése előtt a közigazgatási előadókat meghallgatja. Az intézkedési és rendelkezési jog azonban minden tekintetben a katonai parancsnokot illeti, kiadott intézkedéseiért minden esetben ő felel.

7. A városi katonai parancsnok

A városi katonai parancsnok is elsőfokú katonai közigazgatási hatóság, aki a megyei városok polgármestereinek megfelelő, de azoknál jóval, tágabb hatáskörrel felruházott katonai közigazgatási szerv. Hatásköre általában a járási katonai parancsnok hatáskörével egyezik meg. Eljár mindazokban az ügyekben, amelyeket a katonai közigazgatás területén hatályukban fenntartott jogszabályok a városi hatóságok (polgármester, városi tanács) hatáskörébe utalnak. Gyakorolja a rendőrhatalósági jogkört és intézkedik mindazokban az ügyekben, amelyeket a katonai közigazgatás alatt kiadott rendeletek hatáskörébe utalnak. A városi katonai parancsnokok is törzstisztek, sőt a nagyobb városokban tábornokok. Katonai személyzetük ugyanaz, mint a

járásai parancsnokoké. Közigazgatási előadói városi tisztviselők, szakközegei ugyanazok, mint a járási parancsnokságoké, de ezeken felül még olyan szakközegekkel is rendelkezik, akikre csak a járásnál fejlettebb városi közigazgatásnak van szüksége. Ilyenek például a számvevőségi előadók, akik a magyar királyi belügyminiszter alá rendelt városi számvevőség és a magyar királyi pénzügyminisztériumi számvevőség tisztviselőinek sorából kerülnek ki. A városban van inkább szerepe még a társadalombiztosítási előadónak (országos társadalombiztosító intézeti fogalmazó), a tűzrendészeti előadónak (városi tűzoltóparancsnok), az iparügyi előadónak (magyar királyi iparfelügyelő), a közlekedési előadónak (magyar királyi közlekedési felügyelő), az árszabályozási előadónak (magyar királyi árkormánybiztossági előadói és a szociális előadónak (magyar királyi szociális felügyelő). A rendészet különböző ágaiban a városi katonai parancsnoksághoz kirendelt magyar királyi rendőr-különítmény vezetője áll a parancsnok rendelkezésére. A rendőr-különítmény látja el a rendőri büntető bíraskodást is. Törvényhatósági joggal felruházott és megyei városok között katonai közigazgatás csak annyiban tett megkülönböztetést, hogy az erdélyi katonai közigazgatási szervezetben a vármegyei katonai parancsnok hatáskörét a volt törvényhatósági joggal felruházott városokra nem terjesztette ki.

8. A vármegyei katonai parancsnok

A vármegyei katonai parancsnok a másodfokú katonai közigazgatási hatóság. Polgári életben az alispánnak megfelelő szerv, azzal a különbséggel, hogy hatásköre a szakigazgatást is felöleli. Eljár mindazokban az ügyekben, amelyeket a katonai közigazgatás területén hatályukban fenntartott jogszabályok a megyei hatóság hatáskörébe utalnak. Közvetlen irányító (rendelkező) és felügyelő hatósága az elsőfokú katonai közigazgatási hatóságoknak, fellebbviteli hatóság az elsőfokú katonai közigazgatási hatóságok elé tartozó ügyekben, eljár mindazokban az ügyekben, amelyeket a katonai közigazgatás alatt kiadott rendeletek hatáskörébe utalnak. A vármegyei katonai parancsnok rendszerint a honvédség tábormoki karából kerül ki. Katonai vonalon a vármegyei katonai parancsnokhelyettes, a segédtiszt és a gazdasági tiszt állnak rendelkezésére. Szakszemélyzetét az elsőfokú katonai közigazgatási hatóságoknál felsoroltakon kívül ütügyi előadó (magyar királyi állampépítészeti hivatal vezetője) egészíti ki. A vármegyei katonai parancsnokság területén csendőr osztályparancsnokság működik, mellyel szemben a katonai parancsnok ugyanazt a hatáskört tölti be, mint a polgári közigazgatásban az alispán.

A vármegyei katonai parancsnokságok a gyakorlatban szerzett közigazgatási tapasztalatok szerint felesleges szerveknek bizonyultak. A visszafoglalt Délvidéken már nem is működtek. Másodfokú hatáskörüket a hadseregparancsnokságok vették át.

9. A hadsereg (önálló hadtest) parancsnok mint harmadfokú katonai közigazgatási hatóság

Akkor, ha a vármegyei katonai parancsnokok nem működnek, másodfokú katonai közigazgatási hatóság a hadseregparancsnokság. Az első esetben végsőfokú, a második esetben középfokú ügyintéző hatóság. Gyakorolja a katonai közigazgatás területén hatályukban fenntartott jogszabályok szerint a tartományi hatóságok hatáskörét, közvetlen irányító (rendelkező) és felügyelő hatósága a vármegyei és a törvényhatósági joggal felruházott városi katonai parancsnoknak, általában végső fokú fellebbviteli hatóság. Gyakorolja azt a hatáskört, amelyet a katonai közigazgatás alatt kiadott rendeletek reá ruháznak. A hadseregparancsnok hatáskörének egy részét a vármegyei, illetve törvényhatósági joggal felruházott város katonai parancsnokokra ruházhatja át. A katonai közigazgatás ennél a fokánál a közigazgatás vezetése már a hadművelési egységek parancsnokainak kezében van, amennyiben a harmad-, illetve másodfokú hatóság maga a hadseregparancsnok. A hadseregparancsnok közigazgatási hatáskörét valamelyik tábormokra is átruházhatja. A hadseregparancsnok mellett a polgári közigazgatás szerveivel való összeköttetés biztosítása és a közigazgatási teendők irányításában, illetve intézésében való tanácsadás végett kormány megbízott működhet, akit a minisztériumok rendelhetnek ki.

10. A hadseregparancsnok mint katonai közigazgatási hatóság

A hadseregparancsnok a közigazgatási szolgálatot a hadsereg katonai közigazgatási csoport útján látja el, melynek élén a katonai közigazgatási szolgálatot átruházott hatáskörben gyakorló tábormok áll. A katonai közigazgatási csoport katonai és polgári csoportra tagozódik. A katonai csoport a vezető tábormok katonai vonatkozású tennivalóit készíti elő. Élén egy törzstiszt áll, aki egyben a katonai közigazgatási csoport vezetőjének helyettese is. Személyzete tényleges és tartalékos tisztből és a szükséges irodai munkaerőből áll. Rendelkezik még a hadseregparancsnokságnak hadbiztonságával is. A polgári csoport a közigazgatási tennivalókat készíti elő. Élén a magyar királyi belügyminiszter által kirendelt közigazgatási előadó áll. A polgári csoport közigazgatási előadói és szakközegei az első- és másodfokú hatóságoknál felsorolt szolgálati ágakból kerülnek ki. Ezekon felül igazságügyi előadója (királyi bíró és királyi ügyész), rendészeti előadója (magyar királyi rendőrfőkapitányhelyettes), vámügyi előadója (magyar királyi vámszakifelügyelő), vízügyi előadója (királyi mérnök) és postaügyi előadója (magyar királyi postamérnök), selyemtenyészési előadója (magyar királyi selyemtenyészési felügyelő), stb. is van. A hadseregparancsnokság területén a közbiztonsági szolgálatot ezredes, vagy alezredes parancsnoksága alatt álló hadsereg csendőr-csoport látja el.

11. A fővezérség mint a katonai közigazgatás legfelsőbb szerve

A katonai közigazgatást legfelsőbb fokon a fővezérség irányítja. Egyes esetekben ügyintéző hatásköre - harmadfokon - csak kivételesen és csak abban az esetben van, ha a vármegyei katonai parancsnokságok hiánya folytán másodfokon a hadseregparancsnokságok járnak el. A fővezérség a katonai közigazgatás legfőbb vezetését a magyar királyi honvéd vezérkar főnöke útján intézi, aki rendelkezéseit a szállásmester útján adja ki. A fővezérség mellett fővezérségi kormány megbízott működik, akit a magyar királyi kormány rendel ki. A kormány megbízott összekötő, szerv a kormány és a katonai közigazgatás között. Szerepe azért kiemelkedő fontosságú, mert a katonai közigazgatás és a polgári közigazgatás egymástól szigorúan elválasztott két út. A magyar királyi kormány s annak tagjai a katonai közigazgatás szerveivel kizárólag csak a fővezérség útján - a kormány megbízott körvetítésével - érintkezhetnek. Ugyanez vonatkozik a katonai közigazgatáshoz kirendelt polgári közegekre is, akikkel a kormányhatóságok a katonai közigazgatás életbelépése után közvetlenül nem rendelkeznek. Az egyes miniszterek a katonai közigazgatás alatt álló területen irányító befolyásukat a fővezérségen keresztül - a kormány megbízott útján - érvényesíthetik. Hasonló összekötő szerepet tölt be a katonai közigazgatás és a külképviseleti szervek között a külügyminiszteri megbízott a fővezérség vezérkari főnökének közelében.

12. A szállásmesteri csoport mint a katonai közigazgatás szakhatósága

A magyar királyi honvéd vezérkar főnöke katonai közigazgatási tennivalóit a szállásmesteri csoport készíti elő, mely a fővezérség katonai közigazgatási elvi osztályra, a fővezérségi polgári csoportra és a fővezérségi hadiipari csoportra tagozódik. A katonai közigazgatási elvi osztály – mint neve is mutatja – a katonai közigazgatás szervezetének és működésének legfontosabb elvi kérdéseit tisztázza. Személyzete vezérkari tiszttekből és a katonai közigazgatásban jártas honvédtisztekből áll. A polgári csoport a nélkülözhetetlen szakszerűséget biztosítja. Tagjai között a közigazgatás minden a szakértő szerve szerepet. A polgári csoportot a magyar királyi belügyminiszter által kirendelt közigazgatási előadó vezeti. A hadiipari csoport a hadiipar elvi és műszaki kérdéseivel és az anyaggyártáshoz kapcsolódó feladatokkal foglalkozik.

A békés megszállással birtokbevetett területeken működő katonai közigazgatás szervezete is hasonló. A közigazgatási hatáskört a katonai parancsnokságok három fokozatban gyakorolják. A hatósági fokozatokat a megszálló csapatok hadrendje és az illető terület közigazgatási rendszere alapján – adott esetben – a vezérkar főnöke szabályozza. A békés megszállással birtokba vett területek katonai közigazgatását a minisztérium megbízása alapján, a magyar királyi honvéd vezérkar főnöke irányítja.

13. A szükségszerű katonai közigazgatás

A szükségszerű katonai közigazgatás célja: egyrészt a hadrakelt sereg érdekeinek, másrészt a helyben maradt polgári lakosság életlehetőségeinek biztosítása. Ezért működése a mindenkori helyzethez alkalmazkodó és a nélkülözhetetlen közigazgatási tennivalók rövid és gyors elintézésében merül ki. Utasításai csak a legelemibb közigazgatási feladatokra terjed ki: a közlelemzés biztosítása, a közbiztonság fenntartása, a közegészség védelme, a tábori és egészségügyi rendszert, a kémelhárítás és a hadtápszolgálat feladatait foglalja magába.

14. A rendszeres katonai közigazgatás

A rendszeres katonai közigazgatás célja: egyrészt a mindennapi élet "rendes menetének" biztosítása, másrészt a polgári közigazgatás bevezetésének előkészítése, esetleg az elfoglalt területeknek az anyaországba való zökkenésmentes beolvasztása. Ezért működési köre is szükségszerű, a katonai közigazgatásénál jóval tágabb és az általános és szakigazgatás minden ágára kiterjed. A rendszeres katonai közigazgatás működésének alapelve, hogy lehetőleg minden felmerült ügyet késedelem nélkül el kell intézni. Az ügyek intézése általában a birtokbavételkor fennálló jogszabályok szerint történik, kivéve, ha a fővezérség egyes ügyekben a katonai közigazgatás megkezdésekor, vagy tartama alatt, a magyar jogszabályokat életbe nem lépteti. A hatályukban fenntartott jogszabályok azonban csak annyiban alkalmazhatók, amennyiben az állami főhatalom változásából más nem következik.

A rendszeres katonai közigazgatás legfontosabb feladatai a belügyi igazgatás terén az általános közigazgatás zavartalan menetének biztosítása, ami a katonai közigazgatás működési területén lévő hatóságok, hivatalok, intézetek, közintézmények, közüzemek haladéktalan megszervezését jelenti. A helyben maradt polgári közigazgatás személyzetét általában a katonai közigazgatás is megtartja, hacsak helyükről önként nem távoznak, vagy nem tanúsítanak államellenes magatartást, vagy a magyar köztisztviselők erkölcsöt meg nem sértik. A személyzeti hiányokat elsősorban a helybeli lakosság köréből kell pótolni. Ezek alkalmazásánál olyan személyek jönnek tekintetbe, akik megfelelő nyelvismerettel rendelkeznek és megbízhatóak. Minden alkalmazás kivétel nélkül ideiglenes és határozatlan időre szól. A polgári közigazgatás helyben maradt személyzete a katonai parancsnok közigazgatási előadóinak és szakközvegeinek irányítása alatt működik. Elsőrendű feladat még az egyes hatóságok, hivatalok, intézetek, közintézmények, közüzemek pénzkészleteinek, értékeinek és irattárainak biztosítása. Előírás szerint a vagyont leltározni, a pénzkészleteket és értékeket megőrizni kell. A nyilvántartókönyveket a katonai parancsnok lezárja, újra hitelesíti és magyar nyelven tovább vezeti. A közületek háztartását (költségvetését) a legszűkebb keretek közé kell szorítani. A katonai közigazgatás rendszerint három hónapra szóló költségvetéssel dolgozik.

Abban az esetben, ha – a rendkívüli viszonyok következtében – a bevételek annyira csökkennének, hogy az egyes közületek működésében zavarokat idézhetnének elő, akkor a felsőfokú katonai közigazgatási hatóság készpénzelőleget folyósíthat. Az előleget – amely a közület tartozása –, később az államkincstárnak vissza kell fizetnie.

15. A katonai közigazgatás állami anyakönyvi igazgatása

Az állami anyakönyvvezetés a hatályukban fenntartott jogszabályok szerint, de magyarul történik, kiigazítást, vagy utólagos bejegyzést csak a katonai parancsnok rendelhet el. A katonai parancsnoknak gondoskodnia kell, hogy minden lakott hely valamelyik anyakönyvi kerületbe tartozzék, és arról, hogy az anyakönyv-vezetésbe a fennakadás ne történjen. A házassági jog terén a megszállt területen érvényes jogszabályok irányadók maradnak. Házasságot csak ezek szerint lehet kötni. A katonai közigazgatás tartama alatt állampolgársági és illetőségi bizonyítványokat nem szabad kiadni. A hatósági engedélytől függő jogosítványok elvileg érvényben maradnak. A jogosítvány gyakorlására megbízottat lehet kijelölni, ha a jogosítvány birtokosa a jog gyakorlásában valamely okból akadályozva van. A megbízás záros határidőre szól és a visszavonásából kártérítési igény nem támasztható. Újabb jogosítványt csak a közszükséglet kielégítése céljából, vagy más nyomós okból szabad kiadni.

16. A katonai közigazgatás rendvédelmi igazgatása

A rendvédelem köréből a rendőri büntetőbíráskodás megszervezését, a közlekedés rendjének megállapítását, a gépjármű forgalmi és vezetői engedélyek felülvizsgálatát, a bejelentési kötelezettség bevezetését, a gyülekezések eltiltását és az egyesületek működésének engedélyhez kötését kell elsősorban megemlíteni. A rendőri büntetőbíráskodás a magyar jogszabályok szerint történik. Szórakozóhelyek csak külön engedély alapján és felügyelet alatt működhetnek. A katonai közigazgatás tartama alatt szigorú záróra kötelezettség áll fenn.

17. A katonai közigazgatás tűzrendészeti igazgatása

A tűzrendészet általában a helyi szabályokhoz és gyakorlathoz igazodik. Az egészségügyi közigazgatás körében fő cél a katonai közigazgatás működési területén lévő egészségügyi és gyermekvédelmi intézmények zavartalan működésének biztosítása. A hatósági orvosokban, valamint a közkórházi orvosokban mutatkozó hiányt helybeli orvosokkal kell pótolni. A védőoltásokat haladéktalanul el kell rendelni. Az elhagyott gyógyszerárakat a katonai közigazgatás hatósági kezelésébe veszi. A fertőzésmentes ivóvíz biztosítása fontos feladat.

18. A katonai közigazgatás szociális igazgatása

A szociális közigazgatás terén az a munkaalkalmak teremtése a legfontosabb feladat. Munkanélküli támogatást csak teljesen munkakeréptelen egyén kaphat. A munkaalkalmakat szükségmunkákkal lehet növelni. A szükségmunkát azonban úgy kell megszervezni és a szükségmunka bérét úgy kell megállapítani, hogy a szabad munkapiacról munkáskezeket ne vonjon el. A szociális tevékenység eredményessége érdekében a helybeli jótékonyági és kulturális egyesületek vezetéséből munkaközösséget kell alakítani, amelynek célja a munkaalkalmak felkutatása és a támogatás módjának véleményezése. A támogatásra szoruló egyéneket a katonai parancsnok nyilvántartja. A hajléktalanok elhelyezése végett elsősorban az üres középületeket kell igénybe venni. Szükség esetén azonban magánépületek is igénybe vehetők. A katonai parancsnoknak intézkednie kell, hogy a betegsegélyező intézmények a szolgáltatásokat változatlanul folyósítsák, a járulékokat kivessék és beszédjék.

19. A katonai közigazgatás pénzügyi igazgatása

A katonai közigazgatás pénzügyi igazgatási működésének célja, hogy minden pénzügyi változás a legkevesebb súrlódással menjen végbe. Az adózók a hatályukban fenntartott jogszabályok szerint történik. Az önkormányzatokat illető bevételeket továbbra is az önkormányzatok kapják. A katonai közigazgatás új közszolgáltatásokat nem vezethet be. Az állami egyedáruságok birtokosai jogosítványuk élvezetében maradnak, ha ellenük jövedéki, vagy államhűség szempontból nem merült fel kifogás.

20. A katonai közigazgatás földművelésügyi igazgatása

A katonai földművelésügyi igazgatás legfontosabb feladata a mezőgazdasági termelés zavartalanságának biztosítása. Ezért a felmerülő szükséghez képest munkaerőt kell kirendelni, vetőmagot kell adni, az elhagyott ingatlanokra gondnokot kell kirendelni. A termés gyors betakarításához a csapatokat is igénybe lehet venni. A katonai közigazgatás területén mindennemű vadászat tilos.

Az állategészségügyi biztosítása feladata: a fertőző állapotbetegségek bejelentési kötelezettségének bevezetése, a hatósági húsvizsgálat, a dögterek létesítése és a marhalevél kötelezettség elrendelése. Erdészeti vonatkozásban a kitermelt fa mennyiségét kell megállapítani, elszállításáról és a helyi faszükséglet kielégítéséről kell gondoskodni. A vízügyi igazgatás első tennivalója a külfönte vízmezők megőrzése. A vízi társulatok a katonai közigazgatás által kirendelt biztos vezetés alatt tovább működnek. Az árvédelemhez szükséges anyagokat és eszközöket készleltben kell tartani és a hiányokat pótolni kell. A folyók, patakok, csatornák medrében keletkezett akadályokat – ha kell – robbantással is el kell eltávolítani. A megkezdett, de félben maradt vízi munkálatokat folytatni kell.

21. A katonai közigazgatás közellátásügyi igazgatása

A közellátásügyi igazgatás terén az első feladat a bejelentési kötelezettség és a zár alá vétel elrendelése. A közellátás alapja a fejadagrendszer; alapelve, hogy a katonai közigazgatási terület önmagát lássa el. A katonai közigazgatás területe és az anyaország határa egyben gazdasági záróvonal, melynek átlépése engedélyhez van kötve. Az volt az elv, hogy a kötött forgalmat a jegyrendszer kivételével fokozatosan be kell vezetni. Minden községben és városban közellátásügyi hivatalt kell felállítani. Az árakat a katonai közigazgatás bevonulása után haladéktalanul rögzíti kell. Az árbejelentést és az árkiírást el kell rendelni. Árurejtegetés és áruhiány esetén egyes árucikkekre, cégekre, vagy termelőkre vonatkozóan felajánlási kötelezettséget, vagy kényszer igénybevételt ellehet rendelni.

22. A katonai közigazgatás ipariügyi igazgatása

A katonai közigazgatás ipariügyi feladatai között legfontosabb az ipar- és bányászati termelés folytonosságának biztosítása. A katonai közigazgatás területén a fontosabb ipari- és bányászati üzemek, mint hadiüzemek működnek tovább. Elv volt az is, hogy kerülni kell minden olyan intézkedést, mely az ipari- és bányászati üzemek tekintetében rendelkezésre jogosultakat rendelkezési joguk gyakorlásában feleslegesen, vagy indokolatlanul korlátozná. A katonai közigazgatás a működési területén lévő vállalatokhoz hatósági biztost rendelhet ki, ha a vállalatnak nincs vezetője, vagy kifogás alá esik, vagy a termelést nem folytatja. A hatósági biztos esküt tesz, a vezérkari főnök által megállapított díjazásban részesül és bármikor felmenthető. A hatósági biztos a vállalat törvényes képviselője és általában teljhatalmú vezetője. Bizonyos intézkedéseivel azonban a vezérkari főnök hozzájárulása szükséges. A katonai közigazgatás alatt új iparjogosítványokat csak kivételesen és ideiglenes hatállyal lehet kiadni. A rombolást szenvedett üzemeket haladéktalanul helyre kell állítani. El kell rendelni a legfontosabb nyersanyagok készleteinek bejelentését. A katonai közigazgatás tartama alatt új bányajogosítványokat nem szabad kiadni. Bányajogi kérdésekben a döntést a polgári közigazgatásnak kell fenntartani. A katonai közigazgatás előtt érvényben volt szociális intézkedések életben maradnak. A legkisebb munkabérek továbbra is fizetni kell. Munkásmozgalmak esetén az elvet kellett érvényesíteni, hogy az ok megszüntetésére kell törekedni. A gyermeknevelési pótlékot a katonai közigazgatásnak is be kell vezetni.

23. A katonai közigazgatás kereskedelem- és közlekedésügyi igazgatása

A katonai kereskedelem- és közlekedésügyi igazgatás sokféle feladataiból elsősorban a közutak karbantartását, a rombolások helyreállítását, a félbe maradt út- és hidépítések befejezését, a vasúti közlekedés és a postaszolgálat megszervezését és vezetését kell kiemelni. A vasúti közlekedés és a postaszolgálat megszervezése központilag történik. A rádiót hallgatni szabad. A rádióleadókat azonban be kell vonni. A közhasználatú gépjármű vállalatokat a katonai közigazgatásnak központilag kell irányítani. Kereskedelmi üzletekre feljogosító igazolványok kiadása általában szünetel.

24. A katonai közigazgatás vallás- és közoktatásügyi igazgatása

A vallás- és közoktatásügyi igazgatás terén a katonai közigazgatás a vallásfelekezetek belügyeibe való beavatkozástól lehetőleg tartózkodik. Az egyházak élete a katonai közigazgatás alatt is az egyházi szabályok szerint folyik. Az egyházi szervek működését azonban figyelni kell, hiszen a magyar állam elleni izgatást még az Isten házában sem lehet tűrni. A katonai közigazgatás bevezetése után forgalomba kerülő képzőművészeti alkotások a magyar nemzeti szellemiség szempontjából is bírálat alá kerülnek. Műemlékeket, magán- és közgyűjteményeket indokolt esetekben őriztetni kell. Szintársulatok a katonai közigazgatás ideiglenes engedélye alapján működhetnek. Az iskolák feladata az első időben a napközi otthonokéhoz hasonló. Nem az oktatáson, hanem a zavartalan együttes időtöltésen van a hangsúly. Főcélként a hazafias érzés gondozását jelölték meg. Az idegen nyelvű feliratokat, az idegen állami főhatalommal összefüggő tárgyakat szemléltető eszközöket, a nem időszzerű tényeket tartalmazó könyveket el kell távolítani, de meg kell őrizni.

25. A katonai közigazgatás igazságügyi igazgatása

A katonai igazságügyi igazgatás tartama alatt a büntető igazságszolgáltatást a katonai igazságügyi hatóságok látják el. A polgári peres- és nemperes ügyeket a katonai parancsnokságok kijelölése alapján helybeli bírák és ügyvédek is intézhetik. A büntető igazságszolgáltatásban a magyar büntetőtörvényeket, a polgári ügyekben a hatályukban fenntartott jogszabályokat kell alkalmazni. A telekönyvi beadványok elintézésér beiktatás után függőben kell tartani. Végrehajtás a foglaláson, vagy más biztosítási intézkedésen túl nem terjedhet. Árverést elrendelni és foganatosítani nem szabad. Az ügyvédek és közjegyzők eskütelte után működésüket folytathatják, kivéve azokat, akiket a hatóság államellenes magatartásuk miatt a működéstől eltilt.

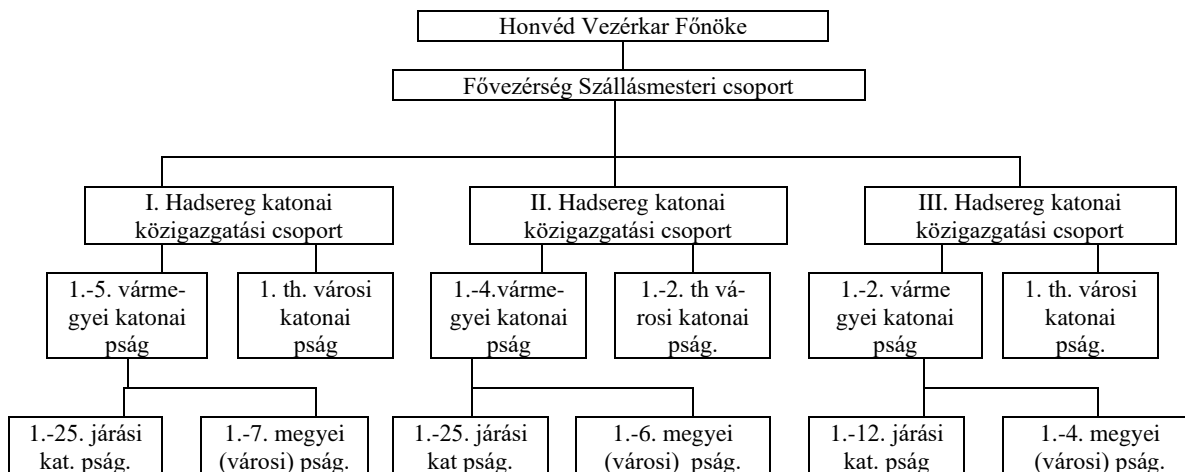
26. A honvédelmi igazgatás területi hatálya

A honvédelmi igazgatás köréből különleges feladatokat ad a záróvonal (a katonai közigazgatási határoló vonal) átlépésének szabályozása, továbbá a határszéli forgalom és a távolsági forgalom lebonyolítása. Ide sorozhatjuk a nemzetvédelmi és kémelhárítási teendőket is. A katonai hatóságok nemcsak a békében a polgári hatóságokhoz tartozó honvédelmi teendőket végzik, hanem a békében a katonai szervekhez tartozó feladatokat is ellátják. Így különösen a személyi, ló- és járműnyilvántartásra vonatkozó adatokat kell összegyűjtenie. A hadigondozottak ellátását továbbra is folytatják. A légmentesítés megszervezését hadéktalanul meg kell kezdeni.

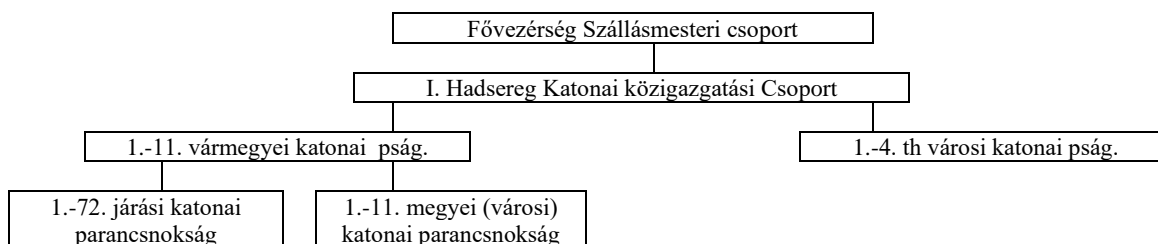
A békés megszállással birtokbevett területeken alkalmazott katonai közigazgatás feladata, hogy a közrendet és a közbiztonságot megóvja, a birtokbevett területet az ország gazdasági és szellemi életébe bekapcsolja, a polgári közigazgatás előkészítéséről gondoskodik és feladatát betöltve minél hamarabb átadja.

Mellékletek jegyzéke

<i>I. sz. melléklet.</i>	
A katonai közigazgatás szervezetének fejlődése. Az erdélyi katonai közigazgatás első szervezete.	82
<i>II. sz. melléklet.</i>	
Az erdélyi katonai közigazgatás második szervezete.	82
<i>III. sz. melléklet.</i>	
A katonai közigazgatás szervezet délvidéken.	83
<i>IV. sz. melléklet.</i>	
A délvidéki katonai közigazgatás elvi felépítése.	83

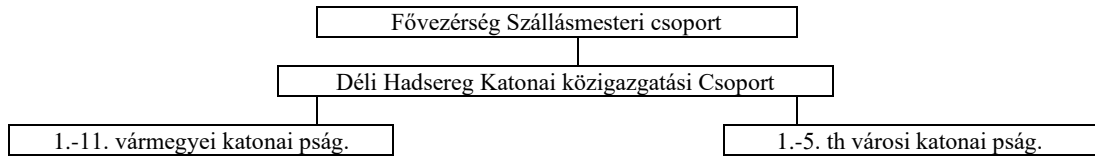
*I. sz. melléklet***A katonai közigazgatás szervezetének fejlődése. Az erdélyi katonai közigazgatás első szervezete**

Forrás: KARAY Kálmán: *Katonai közigazgatásunk vázlata, IX. közigazgatási tanfolyam előadásai*. Budapest, 1943, s.n.

*II. sz. melléklet***Az Erdélyi katonai közigazgatás Második szervezete**

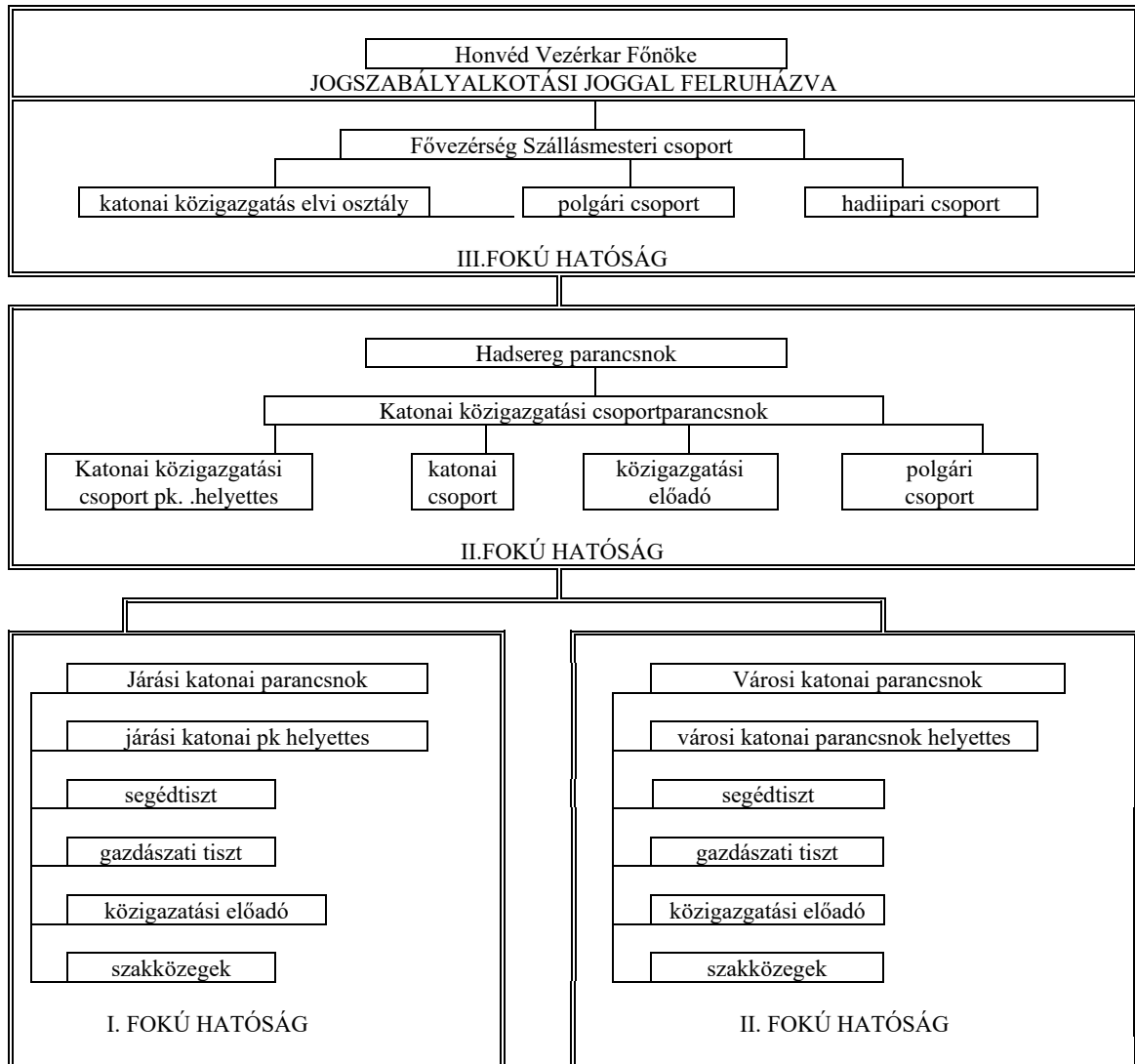
Forrás: KARAY Kálmán: *Katonai közigazgatásunk vázlata, IX. közigazgatási tanfolyam előadásai*. Budapest, 1943, s.n.

A katonai közigazgatás szervezete Délvidéken

Forrás: KARAY Kálmán: *Katonai közigazgatásunk vázlatja, IX. közigazgatási tanfolyam előadásai.* Budapest, 1943, s.n.

A Délvidéki katonai közigazgatás elvi felépítése

Forrás: KARAY Kálmán: *Katonai közigazgatásunk vázlatja, IX. közigazgatási tanfolyam előadásai.* Budapest, 1943, s.n.